

ČINNOSŤ POĽNÝCH JATIEK SLOVENSKEHO VOJSKA POČAS VOJNY SO SOVIETSKYM ZVÄZOM V ROKOCH 1941 – 1944

PETER CHORVÁT

CHORVÁT, P.: The Operations of Field Slaughterhouses of the Slovak Army During the War Against the Soviet Union, 1941–1944. *Vojenská história*, 2, 30, 2026, pp 83-104. Bratislava.

In this study, the author addresses the operations of the Slovak Army's field slaughterhouses during the war against the Soviet Union from 1941 to 1944. The theoretical foundation for examining this topic was the Czechoslovak Army service regulation H-X-3 (1935), which also remained in force in the Slovak Army. The specific activities of the field slaughterhouses during the period under examination were primarily associated with the operations of two higher formations—the Mobile Division and the Security Division. A study of archival materials confirmed relatively frequent relocations of the field slaughterhouses, as well as periods when their activity declined; in such cases, orders were repeatedly issued for units to procure supplies from local resources.

Keywords: field slaughterhouses; Slovak armed forces; war against the Soviet Union; World War 2.

DOI: <https://doi.org/10.69809/vojhist.2026.30.2.4>

Osobitné číslo časopisu *Vojenská história* venované téme „zvieratá v armáde“ implikuje možnosť upriamiť pozornosť aj na niektoré špecifické momenty uvedenej interakcie. Jedným z nich, v ktorom dobytok¹ vystupuje ad hoc ako zdroj potravy pre slovenské vojsko, je činnosť jeho poľných jatiek počas vojny proti Sovietskemu zväzu v rokoch 1941 – 1944.

Výber témy, a teda aj jej časovo-tematické zúženie, bol možný najmä vďaka množstvu faktograficky bohatého a využiteľného archívneho materiálu, ktorý je bádateľom dostupný vo Vojenskom historickom archíve v Bratislave. Druhým faktorom je naznačená špecifickosť problematiky, ktorá v porovnaní s preferovanou deskripciou aktivít jednotiek zbraní slovenského vojska v sledovanej dobe stojí svojím tylovým pôsobením takpovediac v ich tieni. Zároveň však treba jedným dychom dodať, že bez jednotiek správ, a konkrétne intendantnej správy (kam poľné jatky v organizačnej štruktúre oboch slovenských poľných divízií patrili, pozn. aut.), by bojové útvary v zásade nemohli pôsobiť. Toto bolo konštatované už počas sledovanej éry ich pôsobenia v poli.²

Štúdia tak bola poňatá ako príležitosť prezentácie a hľadania odpovedí na viaceré otázky. Teoretické východisko pre nás predstavuje služobný predpis československej armády H – X – 3 (1935), ktorý bol platný aj v slovenskej brannej moci. Uvedený predpis obsahoval základné informácie o činnosti poľných jatiek, resp. jatiek v poli. Následne chceme čitateľovi poskytnúť prehľad aktivít slovenských poľných jatiek s dôrazom na presnú identifikáciu konkrétnych jednotiek, ich činnosť a problémy, ktorým boli v daných poľných podmienkach vystavené – či už v širšom kontexte alebo vplyvom „ľudského faktoru“.

Základom, ktorý predchádzal produkcii textu, bol archívny výskum. Ten bol zameraný na excerpovanie z dokumentov, v ktorých poľné jatky figurujú ako subjekt alebo objekt záujmu. Vlastná administratíva poľných jatiek slovenského vojska (ide v zásade len o malé

¹ Slovník súčasného slovenského jazyka definuje dobytok ako: „úžitkové domáce zvieratá, najmä kravy, býky, teľatá, ošípané, kozy“. Bližšie pozri relevantné heslo dostupné aj na internete: <<https://slovník.juls.savba.sk/>>.

² VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Č. j. 20. 880 Taj./4. oddel. 1942, f. Rýchla divízia, šk. 48.

množstvo archívnych dokumentov) musela byť doplnená o širšie štúdium iných dokumentov. Išlo o denné rozkazy a hlásenia zväzkov, im podriadenej intendenčnej a veterinárnej správy, denníky vojenských jednotiek a dokumenty podobného charakteru. Pri spracovaní textu sme zvolili chronologický spôsob zobrazenia predmetnej problematiky. V texte používame súčasne názvy všetkých lokalít.

Služobný predpis H – X – 3 z roku 1935 a jeho prax v československej brannej moci

V zmysle služobného predpisu československej armády z roku 1935 boli jatky osobitnými orgánmi intendenčnej služby. Ich úlohou vyplývajúcou jednak zo svojej podstaty a jednak aj z citovaného predpisu tak bolo dodávať všetkým určeným vojenským útvarom a jednotkám predpísanú dávku hodnotného, zdravého a výživného mäsa a podľa okolností „i jiné čerstvé masité výrobky“. Primárnou úlohou jatiek bolo usmrcovanie (porážka) adekvátneho počtu získaného dobytku. Široká škála ich aktivít však zahŕňala aj nákup jatočných zvierat, chov a starostlivosť o ich zdravotný stav, zužitkovanie všetkých vedľajších produktov z porážky, produkciu mäsových výrobkov, konzerváciu a spracovanie koží, prenájom plôch na účely sústredenia statku atď. Okrem toho bolo ich povinnosťou viesť administratívu a starostlivo hospodáriť so zverenými zásobami a materiálom.³

Uvedený predpis rozdeľoval vojenské jatky všeobecne na armádne a zborové. Pridelenie jatiek divíziám pritom pripúšťal len za „zvláštných okolností“. Štruktúra armádnych jatiek bola pritom nasledovná: veliteľ s pomocnými orgánmi, štyri čaty (nákupná, jatočná, stádová⁴ a pomocná) a vozatajstvo – trén (automobilový a hipomobilný). Zborové jatky boli takisto členené; podliehali im veliteľstvo skupiny poľných jatiek a niekoľko poľných jatiek. Veliteľstvo skupiny poľných jatiek bolo tvorené veliteľom, prideleným personálom a automobilmi (pre veliteľstvo a službu). Napokon sa v štruktúre zborových jatiek konečne dostávame k poľným jatkám, ktoré mali takisto svojho veliteľa s pomocnými orgánmi, dve čaty (jatočno-stádovú a pomocnú) a opäť nevyhnutný trén, a to oboch traktí.

Velitelia jednotlivých jatiek disponovali v zásade obdobnými veliteľskými právomocami. Pri poľných jatkách (podliehajúcich skupine poľných jatiek v štruktúre jatiek zborových) disponoval ich veliteľ právami a povinnosťami na úrovni veliteľa roty. V prípade pridelenia k niektorej divízii mu prináležali práva a povinnosti odlúčenej roty. Zároveň bol veliteľ poľných jatiek predsedom ich hospodárskej správy. Vzhľadom na výkon veterinárnej práce mal uvedený veliteľ k dispozícii – „k ruce“ podriadeného dôstojníka-veterinára s pomerne rozsiahlou určenou agendou. Okrem uvedenej subordinácie tento veterinár podliehal vo veciach odborných veterinárnej službe nadriadeného vyššieho veliteľstva. Ďalej, veliteľ jatočno-stádovej čaty vykonával príkazy veliteľa poľných jatiek, resp. jeho zástupcu. Obdobné ustanovenie platilo i pre pomocnú čatu a takisto pre veliteľov automobilového a hipomobilného trénu poľných jatiek. Na rozvoz mäsa jednotlivým jednotkám napokon slúžili automobilové čaty pre zásobovanie mäsom (AZM).

Počas ubytovania a presunu poľných jatiek predpis pamätal i na potrebné zaistovacie a bezpečnostné opatrenia proti nečakaným prepadom – „podnikům nepříteli“ (osobitný vojenský G – III – 1). V čase presunu sa pritom automobilový trén pohyboval oddelene od stáda a hipomobilného trénu, no zostával v spojení s veliteľom.

Pre činnosť jatočných čiat bol mimoriadne dôležitý výber vhodného miesta, ideálne v priestoroch verejných bitúnkov alebo súkromných podnikov podobného typu. Dôležité

³ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, Kartotéka čs. služ. voj. literatury (sbírka), Služební knihy branné moci, H – X – 3, Intendanční útvary v poli, Jatky, inv. č. 346, kartón 116.

⁴ Označená českým vojenským termínom stádní.

bolo aj dodržiavanie zásad ustajnenia dobytku (uprednostňované mali byť zastrešené hospodárske budovy). V krytej stajni (maštali) bolo odporúčané, aby jeden kus hovädzieho dobytku mal k dispozícii 5 metrov štvorcových; ovce, kozy a ošípané 1 – 2 metre štvorcové. Bez ohľadu na lokalitu vrátane improvizovaných stanovišť mali byť jatky nepretržite strážené. Zároveň sa v ich priestoroch aj bezprostrednom okolí mala dodržiavať čistota a poriadok.⁵

Veľmi dôležitou súčasťou činnosti poľných jatiek bolo nadobúdanie, udržiavanie a chov stáda dobytku. Jeho akvizícia sa realizovala rozličnými spôsobmi. V prípade nákupu mala táto transakcia prebiehať zásadne komisionálne. Dobytko mala zaplatiť buď nákupná komisia v hotovosti, hospodárska správa jatiek alebo, napokon, poľná pokladňa. Na nepriateľskom území mal byť dobytok získavaný predovšetkým nákupom. Zároveň na tomto území musel byť každý zakúpený alebo porazený kus dobytku bezpodmienečne prehliadnutý veterinárom. Len v prípade neúspešného nákupu mala nastúpiť jeho „rekvizícia“ (teda rekvirácia).

Získaný jatočný dobytok mal byť zdravý, dobre živý, schopný nielen prevozu, ale aj samostatného pohybu. Ten mal byť vykonávaný hnaním pri pohodlnom, pravidelnom tempe tak, aby zvieratá dosahovali výkon 3 kilometre za hodinu a 15 – 20 kilometrov za deň (rozdelené v skupinách po 60 – 80 kusoch). Pred začiatkom presunu mal dôstojník-veterinár za úlohu prehliadnuť zvieratá a „slabé kusy“ určiť na porážku.

Denná krmná dávka pre zvieratá bola určená nasledovne: pre kus hovädzieho dobytku 7 kilogramov sena a 3 kilogramy jadrového krmiva; pre ovcu alebo kozu 3 kilogramy sena; pre ošípanú 2 kilogramy kukurice (jačmeňa), 4 kilogramy otrúb alebo 10 kilogramov zemiakov. Dôležité bolo v tejto súvislosti i zabezpečenie napájania, najlepšie tečúcou vodou.

Ako už bolo spomenuté, dobytok sa mal optimálne porážať v priestoroch verejných alebo súkromných bitúnkov. Pri porážke na improvizovaných miestach sa vyžadovali uzavreté a dôkladne vyčistené priestory chránené proti hmyzu (sieťami na oknách alebo aspoň stromovými vetvičkami). Zároveň malo mať jatočné miesto nepriepustnú podlahu, riadny odtok a prívod vody. Ďalej malo disponovať vedľajšími svetlými miestnosťami, kde mohlo byť získané mäso zavesené. Porážka mala byť uskutočnená tak, aby mäso riadne vykrvácalo, vychladlo, odležalo sa a „dozrelo“. Napríklad, bravčové mäso sa malo požívať najskôr 24 hodín po porážke.

Citovaný predpis uvádzal, že porážať zvieratá bolo možné niekoľkými spôsobmi. Na ich prvotné omráčenie sa odporúčalo použiť jatočnú pištoľ alebo úder špeciálnou (jatočnou) sekerou. V prípade použitia sekery mali pomocníci ťahať hlavu zvieratá dopredu a dole, zároveň mu mali zakryť oči, aby mohol nasledovať silný a istý úder. Následne boli zvieratá otvorené krčné tepny, aby prebehlo jeho riadne vykrvácanie. Vojenský personál nemal počas porážky fajčiť, odplývať, zvieratá týrať alebo inak surovo s nimi zaobchádzať. Následne vojenský mäsiar stiahol zviera z kože. Potom proces pokračoval vyvrhovaním vnútorností, delením trupu (u hovädzieho dobytku na štyri časti, u ošípaných na dve časti), prehliadkou mäsa dôstojníkom-veterinárom, uložením mäsa, výrobou údenín a zužitkovaním vedľajších produktov (napríklad kože). Finálnou fázou bola dodávka mäsa jednotkám, ktorú zabezpečovali spomínané automobilové čaty pre zásobovanie mäsom (AZM). Predpis sa osobitne venoval aj evidencii a takisto vyúčtovaniu činnosti jatiek, v prílohách dokonca uvádzal vzorové administratívne protokoly.⁶

Aplikáciu uvedených poznatkov v praxi preverila mobilizácia československej brannej moci, ktorá bola vyhlásená 23. septembra 1938. V súvislosti s činnosťou poľných jatiek boli ako najproblematickejšie hodnotené nedostatky materiálno-technického charakteru. Napri-

⁵ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, Kartotéka čs. služ. voj. literatury (sbírka), Služební knihy branné moci, H – X – 3, Intendanční útvary v poli, Jatky, inv. č. 346, kartón 116.

⁶ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, Kartotéka čs. služ. voj. literatury (sbírka), Služební knihy branné moci, H – X – 3, Intendanční útvary v poli, Jatky, inv. č. 346, kartón 116.

klad, poľným jatkám 9 a 10 zmobilizovaného V. zboru, útvaru A (krycí názov „Kollár“) zhodne chýbalo po 5 nákladných automobilov.⁷ To negatívne vplývalo na ich činnosť, ktorá bola tým pádom obmedzená na najbližšie okolie svojej pôsobnosti v určenom regióne Moravy. Situáciu zhoršoval aj výskyt slintačky a krívačky v danej oblasti. Napriek tomu nerobil nákup jatočného dobytku v zásade problémy (aj vďaka tomu, že neprebíhala žiadna bojová činnosť nepriateľa, pozn. aut.). V priestore určenom na exploataciu miestnych zdrojov na Morave sa tak podarilo získať dovedna 885 kráv a 179 ťažných volov.⁸

Obdobná situácia bola aj pri intendančných útvaroch zmobilizovaného VII. zboru (krycí názov „Hurban“): „Zejména nedostatek nákladních aut.[omobilů] a poh.[onných] hmot pro ně předepsaných učinil je značně imobilními a ku příkladu u polních jatek znemožnil provoz i v omezeném rozsahu.“⁹

V slovenskom vojsku

Ako už bolo uvedené, v zriadenej slovenskej brannej moci činnosť jatiek v poli reguloval „starý“ československý vojenský predpis H – X – 3. Vzhľadom na jej reálne personálne stavy pritom bolo počas poľných ťažení proti Poľsku a Sovietskemu zväzu potrebné rátať s ich zriadením a pridelením vyšším jednotkám na stupni divízie, čo citovaný predpis predtým pripúšťal len ad hoc.

V priebehu príprav účasti slovenskej armády na nemeckom ťažení proti Poľsku bolo 30. augusta 1939 v rozkaze zriadeného veliteľstva slovenskej poľnej armády (krycí názov „Bernolák“) uvedené, že jednotky sa proviantom (vrátane chleba a mäsa) predbežne zásobujú z miestnych zdrojov. Rovnaký rozkaz predpokladal zriadenie intendančných útvarov pre jednotlivé divízie (poľné jatyky medzi nimi uvedené neboli).¹⁰ Zásobovanie jednotiek proviantom z miestnych zdrojov bolo opäť zdôraznené aj v hlásení veliteľstva poľnej armády zo 6. septembra 1939.¹¹ Napriek tomu k zriadeniu konkrétnych jednotiek poľných jatiek napokon došlo.¹² Konkrétne, v štruktúrach veliteľstva 1. divízie (krycí názov „Jánošík“) pôsobili poľné jatyky 1,¹³ pri 2. divízii („Škultéty“) to boli zas poľné jatyky 2.¹⁴ Obmedzenie činnosti oboch týchto jatiek bolo viazané jednak na časovú ohraničenosť tzv. poľskej kampane a na spomenutý rozkaz zásobovať sa primárne z miestnych zdrojov.

⁷ VÚA – VHA Praha, plk. intend. Gustav Brabec – přednosta intendance V. sboru, Věc: Poznatky o mobilisaci, f. Hlavní štáb, šk. 293 A.

⁸ VÚA – VHA Praha, plk. intend. Gustav Brabec – přednosta intendance V. sboru, Věc: Poznatky o mobilisaci, f. Hlavní štáb, šk. 293 A. Dobytek bol získaný na veľkostatkoch v nasledovných moravských obciach: Rovinky, Kobylí, Božetice, Pavlovice, Tukmanice, Částkovice, Bohumilice, Hostěrádky, Bošovice, Moštěnice, Blišice, Nemošice a Koryčany.

⁹ VÚA – VHA Praha, Velitelství VII. sboru, K čj. 50.900 Taj 3. oper. 1939, B. Útvary služeb, f. Hlavní štáb, šk. 293 A.

¹⁰ VHA Bratislava, Veliteľstvo Bernolák, Č. 19005/Taj. štáb. 4. oddel., S. V. 30. augusta 1939, f. Veliteľstvo „Bernolák“, šk. 5.

¹¹ VHA Bratislava, Veliteľstvo Bernolák, Č. 19263/Taj. štáb. 4. oddel., S. V. 6. septembra 1939, f. Veliteľstvo „Bernolák“, šk. 5.

¹² „Poľné bituňky čís. 1 prideliť sa dnešným dňom intendancii Bernolák Spišská Nová Ves“. VHA Bratislava, Veliteľstvo Bernolák, Č. 19263/Taj. štáb. 4. oddel., S. V. 6. septembra 1939, f. Veliteľstvo „Bernolák“, šk. 5.

¹³ VHA Bratislava, Veliteľstvo Bernolák, Č. 19471/Taj. 4. oddel. 1939, S. V. 13. septembra 1939, f. Veliteľstvo Bernolák, šk. 2. Poľné jatyky 1 boli k tomuto dňu dislokované v Prešove.

¹⁴ VHA Bratislava, Veliteľstvo „Škultéty“, K Č. j. 620 Taj. 1. oddel. 1939, Prehľad mužstva podľa veku, f. Veliteľstvo Bernolák, šk. 2.

Poľné jatky slovenského vojska na východnom fronte v 1941

Účasť slovenskej armády na poľnom ťažení proti Sovietskemu zväzu bola v jej vstupnej fáze (počas realizácie plánu „Barbarossa“) vyjadrená formou personálne pomerne početného vojenského kontingentu. Okrem Rýchlej skupiny (reorganizovanej 7. júla 1941 na Rýchlu brigádu),¹⁵ ktorá bola mäsom a ďalším proviantom zásobovaná takticky nadriadenou nemeckou armádou,¹⁶ bola na front vyslaná aj armádna skupina. S tým súviselo aj zriadenie troch poľných jatiek.

Pri veliteľstve poľnej armády (krycí názov „Ladislav“) tak boli zriadené poľné jatky 11. V organizačnej štruktúre veliteľstva 1. divízie boli ďalej zriadené poľné jatky 1 a v rámci obdobnej štruktúry 2. divízie zas poľné jatky 2. Všetky spomenuté jednotky začali vyvíjať činnosť v rámci vlastných intendantných parkov, pričom veliteľsky podliehali intendantným správam.¹⁷

Už 1. júla 1941 boli vo Svidníku, teda ešte na území Slovenskej republiky, umiestnené poľné jatky 1. divízie (v dokumentoch označované aj skratkou PJ 1).¹⁸ Boli predpisovo tvorené z hi-pomobilnej a automobilovej časti. Už nasledujúceho dňa – 2. júla 1941 – mali splniť určený rozkaz, a síce pripraviť 42 metrických centov (teda cca 4 200 kg) mäsa pre konkrétne jednotky. Išlo o tzv. dávku mäsa 4.¹⁹ O deň neskôr – 3. júla 1941 – sa začal ich presun smerom na východ – do obce Bukowsko.²⁰

V rovnaký deň (3. júla 1941) bol naplánovaný aj presun poľných jatiek 11 (PJ 11) do Dobromyľu (Добромиль), kam sa začali premiestňovať spolu s celým intendantným parkom 11 vrátane poľnej pekárne 11.²¹ V tejto obci boli medzičasom objavené mŕtvolky občanov zavraždených bolševikmi a súčasne tam dochádzalo k protižidovským atrocitám. Jeden zo slovenských intendantných dôstojníkov 1. divízie sa uvedenému ponížovaniu Židov len prizeral, a nezasiahol.²²

Presuny poľných jatiek v rámci správ a intendantných parkov oboch divízií i veliteľstva armády predstavovali v sledovanom období neodmysliteľnú a podstatnú časť ich aktivít. Napríklad, jednotky správ 1. divízie sa mali v priebehu 5. júla 1941 podľa rozkazu premiestniť ďalej na východ – do obce Tyrawa Wołoska.²³ Nasledoval ďalší presun PJ 1 do Dobromyľu, kam už predtým boli odoslané poľné jatky 11. Automobilová časť PJ 1 tam mala doraziť po rozvezení „dávky mäsa 7“ v priebehu 6. júla 1941.²⁴ 7. júla 1941 bol práve týmto poľným jatkám (obom ich častiam) vydaný rozkaz na ďalší presun, a to do Chyriva (Хірів).²⁵

¹⁵ *Ťaženie slovenskej rýchlej skupiny (brigády) v SSSR od 23. júna do 30. júla 1941*. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, b. r., s. 54 – 55.

¹⁶ *Ťaženie slovenskej rýchlej skupiny (brigády) v SSSR od 23. júna do 30. júla 1941*, c. d., s. 39. Napríklad 30. júna 1941 proviantné autá Rýchlej skupiny prevzali zo skladu nemeckej armády v obci Rudky mäso dávky 1 a 2 (a takisto chlieb).

¹⁷ Išlo o intendantný park (krycí názov „Bodlo“) podriadený Veliteľstvu armády, intendantný park 1. divízie (krycí názov „Brašňa“), intendantný park 2. divízie (krycí názov „Olga“). VHA Bratislava, Soznam krycích мien, f. Veliteľstvo armády, šk. 1.

¹⁸ VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. divízie, Č. 5/Taj. 4. oddel. 1941, f. Veliteľstvo armády, šk. 3.

¹⁹ VHA Bratislava, Veliteľstvo Štefan, intendencia, SV, 2. júla 1941 o 15: 45, f. Veliteľstvo armády, šk. 3.

²⁰ VHA Bratislava, Veliteľstvo Štefan, Čís. 7/Taj. 4. odd. 1941, f. Veliteľstvo armády, šk. 3.

²¹ VHA Bratislava, Ladislav, č. 13086/4. oddel., SV dňa 2. júla 1941, f. Veliteľstvo armády, šk. 1.

²² VHA Bratislava, f. 55, šk. 55, sign. 55-53-5.

²³ VHA Bratislava, Veliteľstvo Štefan, SV 4. júla 1941 o 18:00, f. Veliteľstvo armády, šk. 3.

²⁴ VHA Bratislava, Veliteľstvo Štefan, f. Veliteľstvo armády, šk. 3.

²⁵ VHA Bratislava, Veliteľstvo „Štefan“, intendencia, Koncept, SV 7. VII. 1941 o 13: 15, f. Veliteľstvo armády, šk. 3.

Podobný pracovný režim v zásade vládol aj pri poľných jatkách 2 (PJ 2). V prestávkach medzi presunmi zásobovali určené jednotky čerstvým mäsom. Zásobovanie sa realizovalo buď prostredníctvom mobilných dopravných prostriedkov, alebo si ho jednotky preberali priamo na stanovišti poľných jatiek. Napríklad, mäso dávok 8 a 9 bolo v ubytovacích priestoroch peších plukov 4, 5, 6 a delostreleckého pluku 2 vydané 7. júla 1941. Ostatné vojskové jednotky si mali tieto dávky odobrať v priestore poľných jatiek 2 v spomenutý deň (7. júla 1941), a to večer medzi 19:00 a 21:00. Po skončení výdaja sa už nasledujúceho dňa (8. júla 1941) mala hipomobilná časť poľných jatiek 2 presunúť do obce Drohobyč (Дрогобич).²⁶ Tam sa umiestnila v priestore mestského bitúnku a pokračovala v činnosti.²⁷

Armádný rozkaz z 12. júla 1941 nariadil, aby sa divízie a útvary zásobovali mäsom „v rámci svojich možností“ predovšetkým z miestnych zdrojov a hlavne nákupom. V opačnom prípade bolo možné mäso rekvirovať a uhradiť formou platby v hotovosti. Zároveň veliteľ poľnej armády upozorňoval na nutnosť prehliadať zakúpené mäso dôstojníkom-veterinárom a takisto na obdobnú povinnosť odovzdávať kože stiahnuté z porazeného dobytká alebo uhynutých koní poľným jatkám 11 s vtedajším stanovišťom v Dobromyle. Tie ich mali konzervovať a neskôr, keďže išlo o dôležitú komoditu, mali byť transportované na Slovensko.²⁸

Podľa rozkazu 2. divízie zo 14. júla 1941 malo byť mäso dávky 15 rozvezené opäť starostlivosťou poľných jatiek 2. Mäso sa malo dostať k peším plukom 4, 5, 6 a delostreleckému pluku 2 v nasledujúci deň od 5:00 ráno. Ostatné jednotky divízie si mali túto dávku mäsa odobrať ráno od 3:00 do 5:00.²⁹

V priebehu nasledujúceho týždňa sa v zásobovaní slovenských jednotiek mäsom začali vo väčšej miere prejavovať niektoré organizačné nedostatky. Tie vyplývali najmä z faktu, že stav dobytká na okupovanom území Ukrajiny, kde pôsobili aj iné „spojecké“ armády, nebol nevyčerpatelný. Neprekvapuje preto, že v rozkaze pre 1. divíziu z 21. júla 1941 (pondelok) bol nariadený každý piatok v týždni ako tzv. bezmäsitý deň. Dôvodom tohto nariadenia bol práve nedostatočný výkup mäsa. V tomto rozkaze bola dokonca uvedená aj potenciálna možnosť zavedenia druhého takéhoto dňa v týždni.³⁰

Vojsko v poli pritom stále potrebovalo mäso, ktoré bolo vzhľadom na proviant podmienkou sine qua non. Napríklad, 19. júla 1941 ho poľné jatky 2 vydali určeným jednotkám 2. divízie viac ako tri tony (3033,75 kg mäsa a 18 kg salámy). Najviac mäsa pritom prevzal peší pluk 5, a síce 750 kg.³¹ Všeobecne bolo vzhľadom na existujúce nedostatky konštatované, že napríklad niektorí proviantní dôstojníci jednotiek 2. divízie sa riadne nestarali o materiálne zabezpečenie jednotiek. Aj v pásme tohto zväzku dokonca prebiehal „divoký“ odber dobytká, za ktorý jeho majiteľom nebolo nič zaplatené, resp. potvrdenky o jeho prevzatí boli nedostatočne vyplnené. Ďalšie skúsenosti hovorili aj

²⁶ VHA Bratislava, Veliteľstvo 2. divízie, Číslo: 6116/Taj. 4. odd. 1941, f. Veliteľstvo armády, šk. 4.

²⁷ VHA Bratislava, Veliteľstvo 2. divízie, Číslo: 6187/Taj. 4. odd. 1941, SV 15. júl 1941, f. Veliteľstvo armády, šk. 4.

²⁸ VHA Bratislava, Ladislav, č. 113341/4. odd., f. Veliteľstvo armády, šk. 1. V dokumente sú dodatočné zásahy červenou ceruzou, a to aj pri poľných jatkách 11.

²⁹ VHA Bratislava, Veliteľstvo 2. divízie, SV. 14. júla 1941, Dôverný rozkaz veliteľstva 2. divízie č. 4, f. Zaisťovacia divízia, šk. 2.

³⁰ VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. divízie, SV, 21. júla 1941 o 12:00 hod., f. Veliteľstvo armády, šk. 3.

³¹ VHA Bratislava, Veliteľstvo 2. divízie, Rozkaz veliteľstva 2. divízie č. 11, f. Zaisťovacia divízia, šk. 2. Poľné jatky 2 sú v zozname z neznámych príčin uvedené dvakrát (prebrali 44 a 24 kg mäsa).

o tom, že sa v letnom období zvýšili požiadavky na ochranu mäsa pred jeho znečistením hmyzom (muchami).³²

Z konkrétnej dokumentácie možno rekonštruovať aj otázku velenia konkrétnych poľných jatiek. Napríklad, 22. júla 1941 mali poľné jatký 1 štyroch gážistov. Ich veliteľom bol por. hosp. spr. (aktívny) Karol Míček, veliteľom jatočnej čaty por. hosp. správ. v zál. Václav Mareš, funkciu veterinára zastával por. vet. v zál. Félix Lobpreis a veliteľom pomocnej rotý bol por. hosp. správ. v zál. Dr. Aladár Puhala.³³ 24. júla 1941 boli tieto poľné jatký dislokované v obci Rudky (Рудки).³⁴

Skúsenosť s prvým bezmäsitým dňom (25. júla 1941) odhalila, že niektorí veliteľia 1. divízie sa s jeho dodržaním príliš „netrápili“. ³⁵ 29. júla 1941 boli v rozkaze veliteľstva poľnej armády³⁶ a neskôr aj 31. júla 1941 v rozkaze 1. divízie³⁷ opäť publikované články o potrebe získania čo najväčšieho množstva zvieracích koží formou nákupu, porážok alebo koristi. Kože mali byť čo najskôr presunuté k poľným jatkám 11, medzitým so stanoviskom veliteľa v Sambire (Самбир). Dôvodom bola aktuálna absencia uvedených komodít na Slovensku: „V zápolí je veľký nedostatok koží a každým odsunom týchto zlepšujeme hospodársku situáciu vlasti“. ³⁸

Zároveň sa v sledovanom období začal postupný proces reorganizácie slovenského poľného vojska na Ukrajinu, ktorý bol nariadený rozkazom 25. júla 1941. V intenciách toho bolo vytvoriť Rýchlu divíziu (podľa možnosti z aktívnych príslušníkov armády), „1 pešiu divíziu“ a „prebytky záložníkov zhromaždiť do osobitnej skupiny“. ³⁹

Proces reorganizácie sa vzťahoval aj na organizáciu správ novozriadených divízií – Rýchlej a Zaisťovacej. Intendančný park Rýchlej divízie sa mal podľa rozkazu veliteľstva armády z 26. júla 1941 vytvoriť z intendančného parku 11, intendencia Zaisťovacej divízie mala zas byť zriadená z intendancie 1. divízie.⁴⁰ Poľné jatký 11 boli v nasledujúcich týždňoch, do konca reorganizácie, predbežne ponechané ako zberňa koží.

Tieto organizačné zmeny, ktoré boli v priebehu augusta 1941 ad hoc modifikované,⁴¹ prebiehali na pozadí neprestajného zabezpečovania periodických dodávok neodmysliteľného mäsa.

Zriadením Rýchlej a Zaisťovacej divízie s vlastnými jednotkami správ (vrátane poľných jatiek pre každú z nich) sa začala písať nová kapitola ich pôsobenia v ťažení na území bývalého Sovietskeho zväzu. Súčasťou novozriadeného intendančného parku 11 veliteľstva Rých-

³² VHA Bratislava, Veliteľstvo 2. divízie, Rozkaz veliteľstva 2. divízie č. 11, f. Zaisťovacia divízia, šk. 2. Rozkaz podpísaný plk. gšt. Augustom Malárom nie je datovaný. Jednej z podriadených jednotiek prišiel 22. júla 1941.

³³ VHA Bratislava, f. Veliteľstvo armády, šk. 3.

³⁴ VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. divízie, Čís. 3003 Taj./4. odd. 1941, SV, 24. júla 1941 o 16:00 hod., f. Veliteľstvo armády, šk. 3.

³⁵ VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. divízie, SV 31. júla 1941 o 15:00 hod., f. Veliteľstvo armády, šk. 3.

³⁶ VHA Bratislava, Ladislav, č. 113644/4. odd. SV 29. júla 1941 o 17:00 hod., f. Veliteľstvo armády, šk. 1.

³⁷ VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. divízie, SV 31. júla 1941 o 15:00 hod., f. Veliteľstvo armády, šk. 3.

³⁸ VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. divízie, SV 31. júla 1941 o 15:00 hod., f. Veliteľstvo armády, šk. 3.

³⁹ VHA Bratislava, Veliteľstvo armády, č. 107.278/Taj. 3. oddel. 41, SV 25/7 1941 o 16. 30 hod., f. Veliteľstvo armády, šk. 1. Keďže prioritou bolo zriadenie Rýchlej divízie, bolo v tomto rozkaze konštatované, že poľné jatký pre ňu postaví 1. divízia.

⁴⁰ VHA Bratislava, Ladislav, č. 113608/4. odd. SV 26. júla 1941, f. Veliteľstvo armády, šk. 1.

⁴¹ VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. divízie, SV, 10. augusta 1941 o 16:00 hod., f. Veliteľstvo armády, šk. 3. 10. augusta 1941 v súvislosti s prebiehajúcou reorganizáciou mala 1. divízia prostredníctvom poľných jatiek 1 postaviť pre zriadenú Rýchlu divíziu motorizované poľné jatký.

lej divízie sa stali poľné jatky 11, pri Zaisťovacej divízii to boli v rámci novozriadeneho intendačného parku 2 poľné jatky 2.

Reorganizáciou slovenského vojska na fronte v priebehu augusta 1941 sa zvýšila nutnosť pružnejšie riešiť aj problémy zásobovania jednotiek mäsom. Problematické a nadbytočné porážky – „bezmyšlienkovité zakáľanie chovných svíň, podsvinčiat, mliečnych (dojných) kráv a kurčiat“ – mali razantným zákrokom jednotlivých zodpovedných veliteľov prestať. Táto činnosť mala v rámci Rýchlej divízie s výnimkou osobitných prípadov zostať výlučne v kompetencii jej poľných jatiek (bitúnkov). Uvádza to rozkaz z 28. augusta 1941.⁴²

Neskoršia realita pritom opäť potvrdila širšie spektrum možností získavania mäsa pre jednotky v poli, ale takisto nenariadené – „divoké“ porážky dobytká. Ešte v priebehu augusta 1941 bolo znova konštatované, že niektoré jednotky veliteľstva „Viktor“ získavajú mäso nielen od poľných jatiek 11, ale zaobstarávajú si ho i z miestnych zdrojov alebo vlastnými porážkami.⁴³ To isté sa týkalo jednotiek Zaisťovacej divízie. Pre jej jednotky dislokované koncom druhej dekády septembra 1941 v priestore Starokostantyniva (Старокостянтинів) síce mali dodať mäso poľné jatky 2, ale napríklad peší pluk 101 sa mal zásobovať osobitne z miestnych zdrojov. Zároveň mali byť získané informácie o stádach dobytká „všetkého druhu (najmä bravčového)“ poskytované týmto poľným jatkám.⁴⁴ Velitelia útvarov a jednotiek Zaisťovacej divízie mali preto dohliadať na to, aby boli surové kože porazených zvierat odovzdané týmto jatkám v Starokostantynive.⁴⁵ V uvedenej dobe (konkrétne 20. septembra 1941) jatky skontroloval dôstojník veterinárnej správy Zaisťovacej divízie, ktorej veterinárna správa pri tej príležitosti skontrolovala aj stav koní pri jazdeckom priezvednom oddiele tohto zväzku.⁴⁶

Druhým spomínaným problémom stále zostávali svojvoľné porážky získaného dobytká. Veliteľstvo Rýchlej divízie sa napríklad v dôvernom rozkaze z 29. októbra 1941 zaoberalo prípadom, keď jedna bližšie nešpecifikovaná čata 23. októbra 1941 svojvoľne porazila dve ošúpané napriek tomu, že prídel mäsa prevzala aj od poľných jatiek 11. Tento prípad svedčil o výraznej nedisciplinovanosti nezodpovedných jednotlivcov – iniciátorov čaty. Jednotkám RD síce bolo predtým osobitným intendačným rozkazom č. 25 intend. RD povolené zásobovať sa z miestnych zdrojov aj vlastnou porážkou dobytká, ale len pod dozorom proviantných orgánov, resp. proviantného dôstojníka. Iný spôsob porážky veliteľ divízie zakazoval a v budúcnosti hodlal stíhať. Apelovalo sa na možné riziko úplného vybitia disponibilného dobytká. „Voľné porážky“ mali prestať a intendačné orgány Rýchlej divízie mali do budúcnosti rigozórne dohliadať na zásobovanie jednotiek mäsom.⁴⁷ Realita však už o niekoľko týždňov neskôr opäť potvrdzovala odchýlky od rozkazov, resp. ich priame popretie. Slovenskí vojaci v obci Budónnovka⁴⁸ dokonca zobrali úlovok miestnemu rybárovi, pričom ani nezaplatili (čiže tie ryby fakticky ukradli, na čo upozorňovali dokonca sami Nemci, pozn. aut.).⁴⁹

⁴² VHA Bratislava, Veliteľstvo Rýchlej divízie, Čís.: 4.040/Taj. 4. oddel. 1941, SV 26. VIII. 1941., f. Veliteľstvo armády, šk. 1.

⁴³ VHA Bratislava, Veliteľstvo Viktor, čís. 113.980/4. oddel. 1941, SV 30. august 1941, f. Veliteľstvo armády, šk. 1.

⁴⁴ VHA Bratislava, Veliteľstvo ZD, Divízny rozkaz č. 35, SV, 18. septembra 1941, f. Zaisťovacia divízia, šk. 2.

⁴⁵ VHA Bratislava, Veliteľstvo ZD, Rozkaz č. 36, SV 22. septembra 1941, f. Zaisťovacia divízia, šk. 2.

⁴⁶ VHA Bratislava, Veterinárna správa ZD – Voj. denník, f. Zaisťovacia divízia, šk. 18.

⁴⁷ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Dôverný rozkaz, 29. októbra 1941, číslo 38, f. RD, šk. 133.

⁴⁸ Presnú polohu uvedenej obce sa predbežne nepodarilo zistiť.

⁴⁹ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Dôverný rozkaz, 15. novembra 1941, f. Rýchla divízia, šk. 133.

15. novembra 1941 vydal veliteľ Rýchlej divízie plk. del. Jozef Turanec v dôvernóm rozkaze 50 osobitný článok 290 (Intendančné nariadenie), v ktorom predpokladal, že v určenom postavení strávi táto vyššia jednotka väčšinu zimy. Podriadené jednotky si preto mali vo vlastných ubytovacích priestoroch sústrediť zásoby proviantu na približne 3 mesiace; išlo najmä o zemiaky, kapustu, zeleninu a prípadne aj dobytok. Súčasťou článku bol aj pokyn na bezpodmienečné odovzdanie baraních a ovčích koží vlastnému intendančnému parku 11 (IP 11), ktorý bol dislokovaný v spomenutej Buďonovke,⁵⁰ kde slovenskí vojaci predtým okradli tamojšieho rybára.

Aké boli skúsenosti z práce poľných jatiek v prvých mesiacoch na fronte do konca roku 1941? Rozhodujúcim rysom bola otázka ich podielu na zásobovaní poľnej armády mäsom, ktorý bol určený požadovaným množstvom a zároveň limitovaný periodickým nedostatkom mäsa v pridelenom exploatačnom území. Odhliadnuc od nutnosti prispôbovať zásobovanie mäsom miestnym zdrojom a obmedzeným možnostiam konkrétnych jatiek sa však vyskytli aj špecifické problémy materiálneho charakteru. Podľa ankety, ktorú si od jednotiek vyžiadalo ministerstvo národnej obrany na konci roka 1941, veliteľ poľných jatiek 11 v zhode s veliteľom poľných pekární 11 navrhovali, aby bol personál poľných intendačných útvarov bez rozdielu vybavený aj oceľovými prílbami. Zároveň títo velitelia ďalej odporúčali, aby bola jednotkám pridelená aktívna guľometná ochrana proti lietadlám (GOPL) počas presunov a stany pre mužstvo, keďže v mestách a obciach nie je možné vždy rátať s ubytovaním. V závere hlásenia si veliteľ poľných jatiek „spomenul“ ešte na fakt, že by bolo potrebné systematizovať pre mäsiarov čižmy, keďže pri porážaní dobytku sa pohybujú „vo vode a v krvi“, pričom topánky s ovinovačkami v tomto smere vôbec nevyhovujú.⁵¹ Plk. vet. MVDr. Mikuláš Ferjenčík zas odporúčal preventívne kontrolovať mäso porazených zvierat získané z miestnych zdrojov okupovaného územia pomocou mikroskopu a prenosného trichinoskopu.⁵² Osobitným nedostatkom boli dopravné prostriedky. Mobilita a akcieschopnosť jatiek bola pritom limitovaná vlastným vozovým parkom a disponibilnými automobilovými čatami pre zásobovanie mäsom, pre ktoré príchod „ruskej zimy“ predstavoval ťažko riešiteľný problém. Konkrétne skúsenosti jedného veliteľa nákladných automobilových kolón pritom hovorili jasnou rečou o nepripravenosti nákladných automobilov na príchod mrazov, napriek tomu, že „sa pravdepodobne vedelo, že vojna s SSSR sa do zimy neskončí“.⁵³

Poľné jatky v roku 1942

Rýchla divízia už koncom roka 1941 zaujala obranné pozície na pravom brehu rieky Mius, v blízkosti obce Kujbyševo (Куйбышево),⁵⁴ kde jej jednotky zotrvali s drobnými zmenami

⁵⁰ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Dôverný rozkaz, 15. novembra 1941, f. Rýchla divízia, šk. 133. 12. decembra 1941 sa dokonca Ústredňa pre hospodárstvo živočíšne obrátila na ministerstvo národnej obrany s tým, či by bolo možné zbierať kosti z poľných kuchýň slovenského vojska. Dôvodom bol nedostatok týchto surovín potrebných na výrobu gleja, keďže import gleja a kalafúny (živica ihličnatých stromov používaná na technické účely) na Slovensko v danej dobe možný nebol. VHA Bratislava, Ústredňa pre hospodárstvo živočíšne, Číslo 2955/1941, f. MNO Obyčajné, šk. 73, sign. 37/2/3.

⁵¹ VHA Bratislava, Proviantný sklad 11, Číslo 5004/Dôv. 1942, f. MNO Dôverný, šk. 213.

⁵² VHA Bratislava, Plk. vet. Dr. Mikuláš Ferjenčík, čís. 70.885.Dôv. III/11-1941, f. MNO Dôverný, šk. 213.

⁵³ VHA Bratislava, Npor. aut. Ján Mazur-AP-2 Prešov, Vec: skúsenosti z doterajšej vojny, predloženie relácií, Prešov, 7. I. 1942, f. MNO Dôverný, šk. 213.

⁵⁴ Dobový názov Golodajevka (Голодаевка). Je zaujímavé, že aj v súčasnej historiografii autori citujú pôvodný názov obce.

až do polovice júla 1942.⁵⁵ Činnosť jej poľných jatiek v sledovanom čase a priestore, tak ako tomu bolo predtým, opäť zatlieňovali nedovolené porážky dobytká. Možno teda konštatovať, že znova sa chronicky opakovali situácie z minulého roka, čomu nezabránili ani vydané rozkazy. Napríklad, v apríli 1942 dochádzalo k porážkam len týždňových teliat. V rovnakom dokumente (rozkaze) bolo dokonca zdôraznené, aby svojvoľne nedochádzalo k zabíjaniu vzácnych karakulských oviec.⁵⁶ Zároveň bolo v rovnakom mesiaci (apríl 1942) zakázané „nedovolené zaobstarávanie potravín“ – rekvirácie hlavne mladého dobytká a hydiny.⁵⁷

Personálne obsadenie poľných jatiek 11 Rýchlej divízie bolo podľa prehľadu administratívneho 17. mája 1942 nasledovné: veliteľ – por. pech. Viliam Valko, veliteľ jatočnej čaty por. jazd. v zál. Rudolf Šurina, hospodár – rtk. rtm. Ján Bakala a likvidátor – por. hosp. v zál. Alfréd Burza.⁵⁸

Určité ťažkosti so zásobovaním jednotiek proviantom sa v predjarí a na jar 1942 prejavovali aj pri Zaisťovacej divízii. Podľa hlásenia – urgencie – zo 7. marca 1942 bolo zásobovanie jednak sťažené „tradičným“ nedostatkom automobilov a jednak tým, že priestor, ktorý mala svojou strážnou činnosťou kontrolovať, bol veľký približne ako Slovensko.⁵⁹ Napríklad, hlavné sily pešieho pluku 102 – prápory I/102 a II/102 – boli koncom druhej dekády apríla 1942 rozmiestnené pozdĺž železničnej trate Pinsk (Пинск) – Gomeľ (Гомель) v úseku dlhom 120 kilometrov. Ich úlohou bolo zverenú trať strážiť, pričom problém predstavovala veľká vzdialenosť medzi jednotlivými rotami a čatami.⁶⁰ V situácii, keď bolo veliteľstvo Zaisťovacej divízie s poľnými jatkami 2 dislokované v Žytomyre (Житомир),⁶¹ sa tak museli strážne jednotky v blízkosti uvedenej trate opäť zásobovať mäsom vo vlastnej réžii z miestnych zdrojov, alebo ho získavať od nemeckých spojencov. Tým všeobecne poklesol výkon poľných jatiek 2. V nasledujúcich týždňoch prebehli pri tejto jednotke intendantnej správy aj personálne zmeny vo velení. Konkrétne, veliteľ PJ 2 – npor. P. Pláňovský – odišiel do zázemia 8. mája 1942.⁶² O týždeň neskôr – 15. mája 1942 – bolo nariadené komisionálne odovzdanie a prevzatie jeho agendy, keďže ju pred odchodom nikomu neodovzdal.⁶³

V nasledujúcich dvoch mesiacoch tieto poľné jatky vykonávali zverené, no rozsahom limitované úlohy. Napríklad, začiatkom júla 1942 vydali konkrétnym jednotkám (Jazdecský priezvodný oddiel a prápor I/101) odoslaným na presun častí proviantu – tvrdú salámu a údené mäso.⁶⁴ Na 26. júla 1942 bola naplánovaná zmena stanovišťa poľných jatiek 2 (spolu

⁵⁵ Blížšie pozri: BYSTRICKÝ, Jozef. Rýchla divízia na východnom fronte v roku 1942. In: *Vojenská história*, 2001, roč. 5, č. 1, s. 40 – 47.

⁵⁶ VHA Bratislava, Motorizovaný peší pluk 21, Denný rozkaz č. 46, SV. 13. apríl 1942, f. Rýchla divízia, šk. 133.

⁵⁷ VHA Bratislava, Motorizovaný peší pluk 21, Denný rozkaz č. 50, SV. 22. apríl 1942, f. Rýchla divízia, šk. 133.

⁵⁸ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Čís. : 27.448/Dôv. 1. odd. 1942, f. MNO Dôverné, šk. 370.

⁵⁹ VHA Bratislava, Odpis, Hughesogram č. 285, f. MNO Dôverné, šk. 213.

⁶⁰ BYSTRICKÝ, Jozef. Zaisťovacia divízia na okupovanom území Ukrajiny a Bieloruska (september 1941 – november 1942). In: *Vojenská história*, 1999, roč. 3, č. 4, s. 34 – 35.

⁶¹ Podľa zoznamu krycích Zaisťovacej divízie zo dňa 9. apríla 1942 mali poľné jatky krycí názov „Čikágo“. VHA Bratislava, Veliteľstvo Zaisťovacej divízie Ib. oddelenie, Č. 83082/Taj. Ib. odd. 1942, SV, 9. apríl 1942, f. Zaisťovacia divízia, šk. 13.

⁶² VHA Bratislava, Veliteľstvo ZD, Dôverný rozkaz č. 42, f. Zaisťovacia divízia, šk. 2.

⁶³ VHA Bratislava, f. Zaisťovacia divízia, šk. 2.

⁶⁴ VHA Bratislava, Veliteľstvo zaisťovacej divízie, K č. 82549/Taj. Ia-odd. 1942, SV, 3. júla 1942, f. Zaisťovacia divízia, šk. 13.

s veliteľstvo ZD), a síce zo Žytomyra do mesta Ovruch (Овруч),⁶⁵ ktorá sa aj uskutočnila. Po príchode tam sa mali PJ 2 čo najrýchlejšie oboznámiť s dispozíciami nového priestoru a okamžite začať činnosť. Slovenské jednotky, ktoré zostávali v Žytomyre, si mäso po spotrebovaní vlastných zásob mali aj ďalej preberať od Nemcov – konkrétne v sklade HVDST 740.⁶⁶ Všeobecne pritom platí, že pri Zaisťovacej divízii sa v organizácii jej jednotiek intendantie v priebehu leta 1942 vyskytli niektoré nutné improvizácie a riešenia ad hoc.⁶⁷

Po obnovení ofenzívnej činnosti v lete 1942 (začiatok útoku bol pôvodne stanovený na 14. júla 1942)⁶⁸ sa spolu s veliteľstvom Rýchlej divízie dali do pohybu aj poľné jatky 11. Rýchly postup smerom na juh kládol opäť nároky na ich automobilovú techniku, a teda na mobilitu. Napríklad, 20. júla 1942 bol stav motorových vozidiel PJ 11 ešte dobrý: 6 z nich bolo pojazdnych, 1 nepojazdné a 1 v autodielni.⁶⁹ 27. júla 1942 boli tieto poľné jatky dislokované juhovýchodne od stanovišťa veliteľa divízie. V operačnom rozkaze č. 14 (II. časť) z tohto dňa bolo viackrát zdôraznené, aby sa jednotky zásobovali mäsom z miestnych zdrojov. Poľné jatky im mali dodávať mäso len vo výnimočných prípadoch na základe vopred podanej osobitnej žiadosti. Kože porazených zvierat však mali byť tradične odovzdávané im.⁷⁰

Dňa 1. augusta 1942 boli poľné jatky 11 na presune do Rostova nad Donom (Ростов-на-Дону).⁷¹ O viac ako týždeň neskôr – 9. augusta 1942 o 9:00 ráno – sa nachádzali pri dvoroch (majeroch) Maxim Gorkij a Stepok, resp. Štepok.⁷² Ďalší presun sa začal hneď ďalší deň – 10. augusta 1942 o 17:00 – do obce Grigoropolisskaja (Григорополисская).⁷³

V správe Rýchlej divízie o intendantných jednotkách zo 14. augusta 1942 bolo opäť konštatované, že jednotky sa zásobujú mäsom z miestnych zdrojov, pričom poľné jatky predbežne dobytok neporážajú. Dokonca aj jedno ukoristené stádo dobytky v počte 360 kusov bolo odovzdané nemeckým úradom. Zároveň náhradou za tento krok nákupná čata PJ 11 získala v okolí spomenutého majera Stepok, resp. Štepok ako korist' – „zdarma“ ďalšie stádo dobytky v počte približne 600 kusov „veľmi pekného, zdravého, kvalitného a veľmi dobre živeného.“ Stádo pomaly postupovalo za Rýchlou divíziou vlastným tempom, pričom v čase administrácie hlásenia sa nachádzalo pri spomínanej obci Grigoropolisskaja (Григорополисская). Zároveň sa objavovali pri realizácii presunu tohto dobytky materiálne nedostatky v podobe štyroch nepojazdných áut značky RV, hoci ďalšie disponibilné dopravné prostriedky PJ 11 mali byť v zásade postačujúce.⁷⁴ Je zaujímavé,

⁶⁵ VHA Bratislava, Veliteľstvo Zaisťovacej divízie, Č. 82583/Taj. Ia – 1942, S. V. dňa 15. júla 1942, f. Zaisťovacia divízia, šk. 13.

⁶⁶ VHA Bratislava, Veliteľstvo Zaisťovacej divízie, Č. 83137/Taj. Ib – 1942, SV, dňa 14. júla 1942, Osobitný rozkaz č. 6, f. Zaisťovacia divízia, šk. 13.

⁶⁷ VHA Bratislava, Veliteľstvo ZD, SV 13. augusta 1942, f. Zaisťovacia divízia, šk. 2. V dôvernom rozkaze č. 76 (článok 469) bola informácia o zriadení predsunutej poľnej pekárne 2 (PPP 2) v Kalinkaviči. Všetky jednotky ZD dislokované na trati Gomeľ – Pinsk sa mali zásobovať chlebom z nej.

⁶⁸ BYSTRICKÝ, Jozef. Rýchla divízia na východnom fronte v roku 1942. In: *Vojenská história*, 2001, roč. 5, č. 1, s. 47.

⁶⁹ VHA Bratislava, Poľné jatky 11, SV 20. júla 1942, f. Rýchla divízia, šk. 48.

⁷⁰ VHA Bratislava, Číslo 20. 808/Taj. 4 oddel. 1942, S. V. 27. 7. 1942, f. Rýchla divízia, šk. 48.

⁷¹ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Číslo 20. 830/Taj. 4 oddel. 1942, S. V. 1. VIII. 1942, f. Rýchla divízia, šk. 48.

⁷² VHA Bratislava, Všeobecný operačný rozkaz čis. 22, II. časť, f. Rýchla divízia, šk. 48.

⁷³ VHA Bratislava, Všeobecný operačný rozkaz čis. 23, II. časť, f. Rýchla divízia, šk. 48.

⁷⁴ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, intendantia, Čís. 18. 547/Taj. int. 1942, Vec: Zpráva o int. jednotkách, f. RD, šk. 48.

že v uvedenom hlásení mjr. del. Eduard Schneck zdôraznil, aby intendantný park divízie vyťažil z okupovaného, bohatého kraja čo najskôr maximum, pretože vzhľadom na očakávané začatie činnosti nemeckých okupačných úradov to potom už možné nebude, a „teraz je ešte všetko zadarmo.“⁷⁵ 18. augusta 1942 tak bolo v rámci koristi na Slovensko zaslaných 2692 surových koží.⁷⁶ Rovnako bol pripravený plán poslať do zázemia 100 ukoristených koní s cieľom zveľadiť domáci chov „obrodením krvi tunajšími ušľachtilými jedincami“.⁷⁷

Situácia jednotiek správ (zdravotníckej, zbrojnej, intendantnej a automobilovej) bola teda v porovnaní s jednotkami zbraní RD v polovici augusta 1942 (15. augusta 1942) v určitej nevýhode ohľadom disponibilných dopravných prostriedkov. Hoci bolo zdôraznené, že „bojaschopnosť divízie zaručujú jej správy“, s čím sa stotožňoval aj náčelník štábu Rýchlej divízie pplk. gšt. E. Novotný, realita bola v mnohých týchto jednotkách kritická.⁷⁸ Napríklad vtedajší veliteľ poľných jatiek 11 (npor. Grešner) už o päť dní neskôr – 20. augusta 1942 – konštatoval, že nemá k dispozícii ani jedno pojazdné auto.⁷⁹

Navyše sa pri intendantných jednotkách tohto zväzku začali vyskytovať trestné činy. S poľnou pekárnou 11 je napríklad spojených niekoľko trestných činov jej príslušníka – strelníka Jozefa S,⁸⁰ ktorý bol Vojenským súdom v Bratislave odsúdený na 18 rokov ťažkého žalára.⁸¹

Ďalšia ofenzívna činnosť Rýchlej divízie v tomto období však ďalej vyžadovala adekvátne presuny poľných jatiek 11. Dňa 24. augusta 1942 sa tieto nachádzali v obci Majkopskoje (Майкопское)⁸² a 28. augusta 1942 sa presúvali do obce Martanskaja (Мартанская).⁸³ V hlásení nového veliteľa PJ 11 npor. Čunderlíka z 31. augusta 1942, adresovaného 4. oddeleniu Veliteľstva RD, pritom vyplýva prechodné zlepšenie automobilového parku jednotky, ale zároveň pretrvávajúce problémy s pneumatikami.⁸⁴

Podľa osobitného materiálneho rozkazu Rýchlej divízie zo 6. septembra 1942 boli poľné jatky 11 (spolu s poľnou pekárnou 11) znovu na presune do spomínanej obce Martanskaja.⁸⁵ Udialo sa tak pre predošlú „veľkú vzdialenosť“ od jednotiek zbraní. Poľné jatky do určenej

⁷⁵ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, intendencia, Čís. 18. 547/Taj. int. 1942, Vec: Zpráva o int. jednotkách, f. RD, šk. 48.

⁷⁶ VHA Bratislava, Telegram, Čís. 20 899/Dôv. 4. oddel. 1942, f. Rýchla divízia, šk. 48. Veliteľ Rýchlej divízie konštatoval, že k transportu s korisťou bol pripojený i jeden vozeň s klavírmí. Išlo podľa jeho slov o „čiernu“ zásielku.

⁷⁷ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Číslo: 20991 /Taj. 4. oddel. 1942, f. Rýchla divízia, šk. 48.

⁷⁸ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Č. j. 20. 880 Taj./4. oddel. 1942, f. Rýchla divízia, šk. 48.

⁷⁹ VHA Bratislava, Poľné jatky 11, S. V. 20. augusta 1942, f. Rýchla divízia, šk. 48.

⁸⁰ VHA Bratislava, Kriváň 6, Pp. 199/42, f. Rýchla divízia, šk. 21. Uvedené trestné činy prebehli v priebehu augusta 1942 v obciach Gulkeviči a Martanskaja. Zahŕňali krádeže v „civilných“ bytoch, neoprávnené rekvirácie (dve sličky), usmrtenie štekajúceho psa ručným granátom, zabitie starca, znásilňovanie žien pod hrozbou zabitia a ďalšie menej závažné trestné činy (napríklad, že jedného z nadriadených pri hádke nazval, že je „hovno zupácke“).

⁸¹ VHA Bratislava, Jozef S. – Záznam o službe (1920).

⁸² VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Č. j. 20 921/ Taj. 4. oddel. 1942, SV 24. augusta v 12.00, f. Rýchla divízia, šk. 48.

⁸³ VHA Bratislava, Č. j. 20 931/ Taj. 4. oddel. 1942, SV 28. augusta v 15.00, f. Rýchla divízia, šk. 48.

⁸⁴ VHA Bratislava, Č. j. 353/5-dôv. 42, f. Rýchla divízia, šk. 48.

⁸⁵ VHA Bratislava, Č. j. 20 941/ Taj. 4. oddel. 1942, f. Rýchla divízia, šk. 48.

obce dorazili 9. septembra 1942.⁸⁶ Jednotky zbraní boli počas celého uvedeného mesiaca nasadené v bojoch o priestor severného predhoria západnej časti Kaukazu (oblasť Chatyps), ktoré v zásade nepriniesli žiaden posun, a to ani za cenu 31 padlých a 234 zranených.⁸⁷

Charakter bojov a pomerná vzdialenosť jednotiek správ (vrátane poľných jatiek 11) od jednotiek zbraní Rýchlej divízie boli spolu s členitým terénom bojiska⁸⁸ a aktivitou jednotiek nepriateľa (partizánov i pravidelnej armády)⁸⁹ živnou pôdou pre ďalšie svojvoľné rekvirácie dobytku, hydiny, potravy a iné trestné činy. Tie sa vyskytli, ako bolo spomenuté, už v auguste. Podľa údajov z 9. októbra 1942 len v priestore Suzdaľskaja (Суздальская) a Černomorskaja (Черноморская) bolo slovenskými jednotkami „vzato“ 89 kusov hovädzieho dobytku a 150 ton kukurice.⁹⁰ Autori tohto hlásenia citovali aj Kreislandwirt v obci Bakinskaja (Бакинская), ktorý hovoril o početných trestných činoch tohto typu spáchaných slovenskými jednotkami. Rovnako ako pri obdobných predošlých prípadoch hodlal takéto poklesky prísne trestať aj nový veliteľ Rýchlej divízie plk. gšt. Štefan Jurech (velenie prevzal 23. septembra 1942, pozn. aut.).

Trestné činy vzťahujúce sa na intendantné jednotky, proviant a produkty poľných jatiek sa vyskytli aj pri Zaisťovacej divízii, pričom už predtým dochádzalo k obchodovaniu s proviantom vzhľadom na civilný sektor.⁹¹ Začneme menej závažnými prípadmi. Napríklad v novembri 1942 bola uvalená väzba na rtk. Petra P. Ten predtým, počas služby vo Vinnycii, ukradol 3,70 kg kože, z ktorej si dal ušiť čižmy, ktoré spolu s kazajkou (vyrobenou z takisto ukradnutého nepremokavého erárneho plátna – celty) zaslal z frontu na Slovensko.⁹² Závažnejší bol prípad, ktorý spomína v hlásení zo 7. októbra 1942 veliteľ Zaisťovacej divízie plk. gšt. Rudolf Pilfousek. Ten v ňom navrhoval, aby sa z dovolenky na Slovensku k útvaru v poli už nevrátil pplk. vet. MVDr. Richard W. Ako dôvod uvádzal, že sa dopyčul, že menovaný „... v poli kupčí, že má za ten rok, čo je v poli, nazhromaždený obnos vyše milióna a vo svojom majetku hodnotné veci (perzské koberce, zlaté a briliantové veci, obrazy atď.)“.⁹³ Zároveň je v tomto dokumente uvedené, že menovaný mal záujem previezť na Slovensko približne tonu masla v hodnote 25 000 Ks a dokonca v priestoroch veterinárnej ambulancie

⁸⁶ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Č. j. 20 983/Taj. 4. oddel. 1942, f. Rýchla divízia, šk. 48.

⁸⁷ BYSTRICKÝ, Jozef. Rýchla divízia na východnom fronte v roku 1942. In: *Vojenská história*, roč. 5, 2001, č. 1, s. 53.

⁸⁸ Ťažkosti so zásobovaním mal napríklad aj priezvedný oddiel 5 Rýchlej divízie. Jeho 2. cyklistická eskadróna v postavení Tri duba mala 19. októbra 1942 problémy so zásobovaním, keďže trény uviazli v lokalite Chatyps. VHA Bratislava, Priezvedný oddiel 5, SV dňa 14. novembra 1942, f. Rýchla divízia, šk. 21.

⁸⁹ Napríklad 12. septembra a opäťovne 14. septembra 1942 boli v lokalite Kutajskaja kuchynské trény pešieho pluku 20 napadnuté partizánmi. Prepady si vyžiadali dvoch mŕtvych a troch zranených vojakov. VHA Bratislava, Peší pluk 20, Čís. 2172/Taj. 1942, f. Rýchla divízia, šk. 81.

⁹⁰ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, intendantia, S. V. 9. 10. 1942, f. Rýchla divízia, šk. 81. Otázne je, či a kedy bol tento dobytok porazený poľnými jatkami 11.

⁹¹ Napríklad, rtk. rtm. hosp. Ján L., ktorý istý čas dokonca zastával funkciu „proviantného“ Zaisťovacej divízie, poskytol miestnej rodine, resp. rodinám určité potravinové články. Na oplátku dostal samovar a menší obraz (pracovne nazvaný Nočný les v zime, olej na plátne). Na Slovensko ku kmeňovej jednotke (delostrelecký pluk 2) bol menovaný z veliteľstva ZD odoslaný 9. júna 1942 (VHA Bratislava, Veliteľstvo ZD, SV 11. júna 1942, Dôverný rozkaz č. 54, f. Zaisťovacia divízia, šk. 2). Informácie o daroch autor textu získal zo spomienok dcéry V. Č. na otca. Dokument v zbierke autora.

⁹² VHA Bratislava, Vojenský prokurátor v Bratislave, VO – 1791/42- 111., f. MNO Dôverný, šk. 207. Vec sa odohrála vo Vinnycii na Ukrajine.

⁹³ VHA Bratislava, Veliteľstvo ZD, Čís. 50.015/Taj. vel. 1942, fond MNO Tajné, č. kr. 17.

ilegálne choval štyri ošipané.⁹⁴ Na druhej strane, cenzúra zadržala listy vojakov z konca roku 1942, v ktorých sa sťažujú na nedostatok potravy (vrátane mäsa), hoci dôstojníci mali mať údajne všetkého hojnosť.⁹⁵

Ak sa vrátíme konkrétne k poľným jatkám Zaisťovacej divízie, tak koncom roka – konkrétne 1. novembra 1942 – boli jej poľné jatky 2 po prestávke v činnosti opäť aktivované. Súviselo to s tým, že „sa situácia gážistov hosp. služby zmenila.“ Za veliteľa PJ 2 bol ustanovený por. hosp. v zál. Gejza Szabó, jeho zástupcom a zároveň veliteľom jatočnej čaty bol por. hosp. v zál. Albert Mihálik, likvidátorom a účtovníkom dôst. zástupca Viktor Kopták.⁹⁶ Bitúnok poľných jatiek bol v tejto dobe umiestnený v Ovruči v budove veterinárnej ambulancie. Do 27. dňa toho istého mesiaca i roku (teda za necelé štyri týždne činnosti) realizovali nákup dobytká: 31 kráv a 51 ošipaných, a porazili približne rovnaký počet dobytká: 35 kráv a 50 kusov ošipaných. PJ 2 mali v tomto období vzhľadom na pridelené úlohy relatívne dostatočný počet odborného personálu – mäsiarov, údenárov, kožiarov a skladníkov. V prípade, že by sa ich úlohy v ďalšom období potenciálne navýšili, úmerne s nimi by sa musel doplniť aj stav personálu.⁹⁷

Koncom roka 1942 v exploatačnom území Rýchlej divízie boli rozšírené zvieracie nákazy, ktoré ovplyvňovali nákup jatočného dobytká (slintačka, krívačka, besnota a sopľavka).⁹⁸ Tento problém mal byť konzultovaný a riešený s personálom miestnych ortskommandatúr. Choroby dobytká vyžadujúce si karanténu, starostlivosť, zásah veterinára a ďalšie osobitné opatrenia akoby symbolicky uzatvárali činnosť poľných jatiek 11 v tomto roku.

Odišný charakter bojovej činnosti oboch slovenských poľných divízií a zároveň aj ďalšie faktory s tým spojené mali výrazný vplyv na činnosť ich vlastných poľných jatiek aj v roku 1942. Zatiaľ čo poľné jatky 11 sa po obnovení ofenzívnej činnosti v júli 1942 presúvali s veliteľstvom Rýchlej divízie, poľné jatky 2 Zaisťovacej divízie vzhľadom na jej pôsobenie v tyle zostávali dlhé obdobie na určenom mieste, hoci takisto v blízkosti jej veliteľstva.⁹⁹ To znamenalo, že činnosť týchto poľných jatiek pri vzdialenej dislokácii niektorých jednotiek Zaisťovacej divízie mala len obmedzený dosah, čo sa prejavilo aj na nižšom počte porazeného dobytká. Inými slovami, v priebehu roku 1942 došlo k poklesu výkonu a frekvencie činnosti poľných jatiek 2 vzhľadom na „excentrickú“ dislokáciu veliteľstva ZD. V zásade prevzali časť úloh, ktoré boli určené pre výdajne proviantu. K obnoveniu činnosti týchto poľných jatiek v širšom meradle došlo až koncom roka 1942. Všeobecne sa aj v tomto roku a pri oboch jatkách opäť opakovali problémy z predošlého obdobia, a síce materiálno-technické nedostatky (mobilita), svojvoľné porážky, miera zainteresovanosti a choroby dobytká.

⁹⁴ VHA Bratislava, Veliteľstvo ZD, Čís. 50.015/Taj. vel. 1942, fond MNO Tajné, č. kr. 17.

⁹⁵ „Tu páni dôstojníci jedia kury, palacinky, pijú víno a iné, a my ani vody nemáme...“. Ide o prepis listu písaného na Vianoce (24. decembra 1942). Odosielateľom bol neznámy vojak, adresátom bol František Kamenický, Kolčov č. 60 (v súčasnosti Klčov). VHA Bratislava, Ministerstvo národnej obrany, Obranné oddelenie, Opis, f. Rýchla divízia, šk. 61.

⁹⁶ VHA Bratislava, VHA Bratislava, Veliteľstvo ZD, Dôverný rozkaz č. 92, SV, dňa 31. októbra 1942, f. Zaisťovacia divízia, šk. 2.

⁹⁷ VHA Bratislava, Veliteľstvo ZD, intendancia, Číslo: 70. 467/döv. int. – 1942, f. MNO Dôverné, šk. 213.

⁹⁸ VHA Bratislava, Veliteľstvo Rýchlej divízie, Operačný rozkaz č. 49, SV. 16. decembra 1942, f. Rýchla divízia, šk. 21.

⁹⁹ V decembri 1941 bolo veliteľstvo Zaisťovacej divízie aj s jednotkami správ dislokované v Žytomyre. 24. júla 1942 sa presunulo do Ovruče a na začiatku poslednej dekády júna 1943 do Minska. Blížšie pozri: BYSTRICKÝ, Jozef. Zaisťovacia divízia na okupovanom území Ukrajiny a Bieloruska (september 1941 – november 1942). In: *Vojenská história*, 1999, roč. 3, č. 4, s. 29 – 54, Takisto: BYSTRICKÝ, Jozef. Zaisťovacia divízia na okupovanom území Ukrajiny a Bieloruska (november 1942 – október 1943). In: *Vojenská história*, 2000, roč. 4, č. 3 – 4, s. 35 – 52.

Činnosť v roku 1943

Rok 1943, ktorý je všeobecne vnímaný ako bod obratu 2. svetovej vojny, znamenal pokračovanie činnosti poľných jatiek oboch slovenských poľných divízií na pozadí postupného rozkladu oboch týchto zväzkov.

Niekoľko mesačná bojová činnosť Rýchlej divízie v dôsledku silnejúcej ofenzívy Červej armády napokon ukončená operačným rozkazom jej veliteľstva č. 4 zo 4. februára 1943. Ten jej jednotkám nariadil evakuáciu letecky i loďnou dopravou na Kerč (Керч).¹⁰⁰

Poľné jatyky 11 sa deň pred vydaním rozkazu – 3. februára 1943 – nachádzali v obci Ivanovskaja (Ивановская) na severovýchod od Krasnodaru (oblasť Kubáň),¹⁰¹ kam sa o tri dni neskôr – 6. februára 1943 – mali podľa rozkazu veliteľa divízie sústrediť všetky intendantné útvary RD.¹⁰² Nasledoval ďalší určený presun, PJ 11 mali spolu s poľnými pekárňami a ďalšími intendantnými jednotkami 11. februára 1943 dosiahnuť východnejšie situovanú obec Starotitarovskaja (Старотитаровская) na polostrove Tamaň.¹⁰³ Po finálnom presune na lodiach a letecky sa jednotky RD v druhej polovici februára 1943 napokon sústredili v priestore Mychajlivka (Михайлівка) – Moločansk (Молочанськ) – Vasylivka (Василівка) – Pryšyb (Пришиб), severne od Melitopolu.¹⁰⁴ Výsledkom chaotického ústupu z predhoria Kaukazu bola zdvihnutá vlna dezercii, násilností a krádeží, ktorá podľa subjektívneho odhadu poľného prokurátora RD vzrástla „príjajmenšom pätnásťnásobne“.¹⁰⁵

Výdaj mäsa a mäsových výrobkov bol vzhľadom na celkovú strategickú situáciu, presuny a komplikované pomery realizovaný len s prestávkami. Napokon poľné jatyky 11 umiestnené v obci Mychajlivka predsa konštatovali: „Odber mäsa počínajúc dňom 22. februára 1943 u PJ 11 možný.“¹⁰⁶

Aj v tomto prípade išlo len o prechodné umiestnenie aj činnosť. Na začiatku poslednej dekády marca 1943 dostalo veliteľstvo Rýchlej divízie nariadenie na presun na polostrov Krym s úlohou prevziať obranu úžin a tamojších železničných tratí.¹⁰⁷ 6. apríla 1943 boli poľné jatyky 11 etablované v Geničesku (Генічеськ) na Kryme,¹⁰⁸ kde opäť začali svoju (prerušovanú) činnosť.

¹⁰⁰ Bližšie pozri: BYSTRICKÝ, Jozef. Štefan Jurech na východnom fronte (september 1942 – september 1943). In: *Štefan Jurech (1898 – 1945). Zborník príspevkov z odborného seminára k 110. výročiu narodenia generála Štefana Jurecha*. Bratislava – Trenčín : Vojenský historický ústav, Veliteľstvo pozemných síl OS SR, 2008, s. 44.

¹⁰¹ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Operačný rozkaz č. 5, II. časť, SV. 3. II. 1943 o 6:00 hod., f. Rýchla divízia, šk. 49.

¹⁰² VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Operačný rozkaz č. 6, II. časť, SV. 6. februára 1943 o 12:00 hod., f. Rýchla divízia, šk. 49.

¹⁰³ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Operačný rozkaz č. 7, II. časť, SV. 9. februára 1943 o 12:00 hod., f. Rýchla divízia, šk. 49.

¹⁰⁴ BYSTRICKÝ, Jozef. Rýchla (1. pešia) divízia na Kryme a v bojoch na juh od Kachovky. In: *Vojenská história*, 2003, roč. 7, č. 3, s. 54.

¹⁰⁵ VHA Bratislava, Poľný prokurátor rýchlej divízie, Číslo 38584/Dôv. 1943, S. V. 19. apríla 1943, f. MNO Dôverné, šk. 317.

¹⁰⁶ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Operačný rozkaz č. 8, II. časť, SV. 22. II. 1943 o 18:00 hod., f. Rýchla divízia, šk. 49.

¹⁰⁷ Bližšie pozri: BYSTRICKÝ, Jozef. Štefan Jurech na východnom fronte (september 1942 – september 1943). In: *Štefan Jurech (1898 – 1945). Zborník príspevkov z odborného seminára k 110. výročiu narodenia generála Štefana Jurecha*. Bratislava – Trenčín : Vojenský historický ústav, Veliteľstvo pozemných síl OS SR, 2008, s. 46.

¹⁰⁸ VHA Bratislava, Veliteľstvo rýchlej divízie, Operačný rozkaz č. 13, II. časť, SV. 6. apríla 1943 o 16:00 hod., f. Rýchla divízia, šk. 49.

Menej komplikovaná bola situácia poľných jatiek 2 Zaisťovacej divízie. V priebehu januára 1943 pokračovala ich „zabehnutá“ činnosť z konca minulého roka, hoci predbežne nebol realizovaný žiaden nákup živého dobytku. Jednotka pritom naďalej chovala vlastný statok, ktorý aj periodicky porážala. Nemecká strana v tejto dobe z dôvodu prechodnému nedostatku živého dobytku totiž neposkytovala žiadne poukážky na jeho nákup. Jednotky mimo posádky Ovruč získavali mäso už spomenutým spôsobom (od nemeckých poľných jatiek – tzv. zakáľacích rôť a „gebietskommissarov“). Vzhľadom na personálne obsadenie môžeme uviesť, že 16. januára 1943 nastúpil do služby veliteľ PJ 2 po riadnej dovolenke spomínaný por. hosp. v zál. G. Szabó.¹⁰⁹

Aj v nasledujúcom mesiaci – vo februári 1943 – boli jednotky Zaisťovacej divízie zásobované mäsom z niekoľkých zdrojov. Bol to odber od poľných jatiek 2 (vlastnou porážkou), od spomenutých nemeckých jatiek a od miestnych „gebietskommissarov“ na poukážky (pre jednotky mimo posádky Ovruč). Celkovo bolo slovenským jednotkám prostredníctvom PJ 2 za tento mesiac (február 1943) vydaných až 10 951 kg hovädzieho mäsa, 4209 kg salámy, 214 kg bravčového mäsa a menšie objemy ďalších mäsových výrobkov: tlačienky, plúcok, údeného mäsa a údenej slaniny.¹¹⁰

Na margo činnosti poľných jatiek treba uviesť, že na chov dobytku poľnými jatkami 2 bolo v marci 1943 odobratých takmer 11 ton zemiakov, 2 tony melasy a 4 tony slamy.¹¹¹

Podobne ako v roku 1942 boli poľné jatkys 2 aj v prvom polroku 1943 periodicky kontrolované veterinárnou správou. Napríklad, 12. marca 1943 bol predmetom tejto kontrolnej činnosti stav jatočného dobytku, 28. apríla toho istého roku zas evidencia mäsa a s ním súvisiaci počet koží.¹¹²

V priebehu apríla 1943 zásobovali poľné jatkys 2 najmä jednotky v Ovruči. Ostatné jednotky sa zásobovali mäsom rozlične, po vlastnej linke, tak ako to už bolo viackrát spomenuté.¹¹³

Neprestajné zmeny, tak typické pre vojenské prostredie, sa vo väčšej miere dotkli poľných jatiek 2 aj v polovici júna 1943. 17. júna 1943 im bola nariadená pohotovosť. Zároveň boli ukončené prípravy na presun veliteľstva ZD z Ovruče do Minska. Počas transportu po železnici došlo dokonca k explózií nastraženej míny, no k stratám na životoch alebo materiáli nedošlo. 22. júna 1943 sa poľné jatkys 2 znova etablovali v Puškinových kasárňach v Minsku. 10. júla 1943 mala začať svoju činnosť aj ich odbočka 1 umiestnená v meste Sluck.¹¹⁴ K 1. júlu 1943 mali PJ 2 krycí názov „Žralok“.¹¹⁵

Nie je bez zaujímavosti, že dôstojník veterinárnej správy ZD vykonal 13. júla 1943 so súhlasom Nemcov prehliadku ústredného bitúnku v Minsku. Tam boli zvieratá porážané „podľa amerického spôsobu“ (na bežiacom páse) a denná produkcia salámy a špekáčikov

¹⁰⁹ VHA Bratislava, Veliteľstvo ZD, intendancia, Čís.: 63 042/ dôv. intend. – 1943, SV 1. februára 1943, f. MNO Dôverné, šk. 334.

¹¹⁰ VHA Bratislava, Veliteľstvo ZD, intendancia, Číslo 63. 091/dôv. int. – 1943, SV 28. februára 1943, f. MNO Dôverné, šk. 334.

¹¹¹ VHA Bratislava, Veliteľstvo ZD, intendancia, Číslo 63 153/dôv. intend. 1943, SV 31. marca 1943, f. MNO Dôverné, šk. 334.

¹¹² VHA Bratislava, Veterinárna správa ZD – Voj. denník, f. Zaisťovacia divízia, šk. 18.

¹¹³ VHA Bratislava, Veliteľstvo ZD, intendancia, Čís. 63. 202/Dôv. int. 1943, SV 3. mája 1943, f. MNO Dôverné, šk. 334.

¹¹⁴ VHA Bratislava, Veliteľstvo ZD, intendancia, Čís. 63. 349/Dôv. int. 1943, SV 3. júla 1943, f. MNO Dôverné, šk. 334.

¹¹⁵ VHA Bratislava, Veliteľstvo zaisťovacej divízie, spojovacie vojsko, K čís. 85 004/taj. spoj. 1943, Krycie mená pridelenie – doplnok, f. Zaisťovacia divízia, šk. 1.

tam bola 2 tony. Mäso bolo prísne kontrolované, hoci bolo umiestnené aj improvizovane.¹¹⁶ Podobná exkurzia na rovnakom mieste prebehla aj 30. júla 1943. Exkurziu viedol šéf nemeckej veterinárnej správy vojenského veliteľstva pre Bielorusko a zo slovenskej strany sa na nej zúčastnili dôstojníci veliteľstva Zaisťovacej divízie, ako aj proviantní a hospodárski dôstojníci tohto zväzku v aktívnej službe.¹¹⁷

V priebehu októbra 1943 bolo rozhodnuté o reorganizácii 2. pešej divízie na Technickú brigádu a jej presune do Talianska.¹¹⁸ Tým sa skončila aj činnosť poľných jatiek 2 na okupovanom území Sovietskeho zväzu.

Medzitým poľné jatký 11 (1. pešej divízie) po presune na Krymský polostrov začali pomyseľne písať novú kapitolu svojej, v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi, menej aktívnej činnosti. V priebehu pôsobenia na novom pôsobisku v nej boli určité časové etapy (týždne), keď poľné jatký dobytok neporážali a vyvíjali len minimálnu činnosť. Podobne ako predtým pri Zaisťovacej divízii plnili úlohy výdajne mäsa (získaného od Nemcov) a proviantu.

Napríklad v priebehu júla 1943 boli síce opätovne etablované, a to v Armjansku (Армянск) pod velením stot. hosp. Františka Dohnala, ale mäso odoberali od Nemcov. Odborný personál intendenčných jednotiek divízie postačoval na pokrytie potreby zásobovania divízie.¹¹⁹

Časté presuny súčastí divízie uskutočňované do konca septembra 1943 a operatívne zmeny ich úloh mali za následok, že divízia prestala pôsobiť ako organický celok a jej jednotky sa priestorovo rozptýlili.¹²⁰ Táto situácia sa naplno prejavila v nasledujúcom mesiaci (október 1943) a opäť znižovala reálny dosah činnosti poľných jatiek 11, ktoré boli „tradične“ dislokované v blízkosti veliteľstva zväzku. Väčšina jednotiek bola v polovici októbra 1943 sústredená mimo Krymského polostrova – na juh od Kachovky (7111 mužov) a v Odeze (177), menšia časť (2733 mužov) zostala v priestore polostrova.¹²¹

Po bojoch pri Kachovke, počas ktorých padlo do zajatia približne 2200 mužov, sa zvyšky divízie presunuli na západný breh Dnepra. K 3. novembru 1943 mala 1. pešia divízia na západnom brehu Dnepra 4378 osôb.¹²²

Po ďalšom ústupe boli v polovici decembra 1943 jednotky divízie sústredené v Mykolajive (Миколаїв).

Poľné jatký 11 v organizačnej štruktúre 1. pešej divízie boli síce spolu s ďalšími intendenčnými jednotkami sústredené v spomínanom Mykolajive, no svoju činnosť nezačali (stav k 15. decembru 1943). „Hotové“ mäso dodávali nemecké zásobovacie miesta.¹²³ V podobnej situácii sa nachádzali aj jednotky pešieho pluku 20 odrezané na Kryme, ktoré od Nemcov v tejto dobe dostali aj zimný výstroj.

¹¹⁶ VHA Bratislava, Veterinárna správa ZD – Voj. denník, f. Zaisťovacia divízia, šk. 18.

¹¹⁷ VHA Bratislava, Veterinárna správa ZD – Voj. denník, f. Zaisťovacia divízia, šk. 18.

¹¹⁸ BYSTRICKÝ, Jozef. Zaisťovacia divízia na okupovanom území Ukrajiny a Bieloruska (november 1942 – október 1943). In: *Vojenská história*, 2000, roč. 4, č. 3 – 4, s. 51 – 52.

¹¹⁹ VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. peš. divízie, Číslo 70.093/Dôv. 4. oddel. 1943, SV 12. augusta 1943, f. MNO Dôverné, šk. 334.

¹²⁰ BYSTRICKÝ, Jozef. Rýchla (1. pešia) divízia na Kryme a v bojoch na juh od Kachovky. In: *Vojenská história*, 2003, roč. 7, č. 3, s. 60.

¹²¹ BYSTRICKÝ, Jozef. Rýchla (1. pešia) divízia na Kryme a v bojoch na juh od Kachovky. In: *Vojenská história*, 2003, roč. 7, č. 3, s. 66.

¹²² BYSTRICKÝ, Jozef. Rýchla (1. pešia) divízia na Kryme a v bojoch na juh od Kachovky. In: *Vojenská história*, 2003, roč. 7, č. 3, s. 68.

¹²³ VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. pešej divízie, Čís. 100.919/Taj. 4. oddel. 1943, f. MNO Tajné, šk. 25.

Po časovej prestávke spôsobenej objektívnymi príčinami poľnej jatky ešte koncom roka 1943 v novom priestore svojho pôsobenia opäť začali dodávať vlastným jednotkám mäso (27. decembra 1943).¹²⁴ Hlavné časti divízie sa v poslednej dekáde decembra 1943 nachádzali stále na rovnakom mieste (Mykolajiv), kde realizovali opevňovacie práce.¹²⁵

Bilancia činnosti jednotlivých poľných jatiek v roku 1943 sa líšila. Zatiaľ čo poľné jatky 11 v dôsledku bojovej činnosti, dislokačných zmien a presunov v zásade celý rok obmedzovali svoju činnosť, poľné jatky 2 ju naopak vystupňovali (čo dokumentuje viacero periodických hlásení). Aj na intendantčné jednotky oboch poľných zväzkov vplýval všeobecný pokles morálky a disciplíny spôsobený dlhým pobytom v poli za situácie, keď bol „vítaný“ koniec vojny v nedohľadne. V oboch zväzkoch naďalej prebiehala kriminalita v podobe krádeží proviantu, hospodárskych zvierat a svojvoľných rekvirácií. Tento fenomén bol akýmsi neoficiálnym paralelným pilierom zásobovania potravinami.

Posledné mesiace

Po stiahnutí 2. pešej divízie z prideleného operačného priestoru zostala na území bývalého Sovietskeho zväzu len 1. pešia divízia. V tejto súvislosti je potrebné všeobecne konštatovať, že bez ohľadu na realizované a aj nastávajúce organizačné zmeny zostávala potreba zásobovania jej jednotiek mäsom aktuálnou a nutnou aj v roku 1944.

Hlavné sily 1. pešej divízie museli aj v prvých týždňoch tohto roku ustupovať v zostave nemeckej 6. armády, smerom na juh do Moldavska a na juhozápadnú Ukrajinu (bez vyčlenených jednotiek, ktoré zostali na Krymskom polostrove).¹²⁶

Ústup tohto zväzku ďalej pokračoval aj v nasledujúcich mesiacoch a bol opäť spojený s pretrvávajúcim poklesom morálky a disciplíny. V priebehu druhej polovice apríla 1944, keď bolo stanovište veliteľstva divízie dislokované približne 75 kilometrov juhozápadne od mesta Tighina (Bendery) a jednotky správ sa presunuli aj do obcí Bessarabske (Бессарабське)¹²⁷ alebo Bolhrad (Болград), došlo konečne k spojeniu s odlúčenými jednotkami prepravenými z Krymu.¹²⁸

K 19. máju 1944 dodávali poľné jatky 11 (stanovište veliteľa: Bolhrad) mäso predovšetkým vlastným, určeným jednotkám.¹²⁹ O týždeň neskôr – 27. mája 1944 – zostávala intendantčná správa divízie „nezmenená“, čo znamená, že jej jednotky zotrvali na rovnakých miestach (vrátane Bolhradu, kde boli dislokované poľné jatky, pozn. aut.).¹³⁰

Už v pláne na reorganizáciu 1. pešej divízie na 1. technickú divíziu z 25. mája 1944 sa v novej organizačnej štruktúre jej veliteľstva stále počítalo s poľnými jatkami.¹³¹ A tak aj po realizácii tohto kroku poľné jatky 11 začiatkom júna 1944 naďalej pokračovali v činnosti –

¹²⁴ VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. peš. divízie, Č. 100.982/Taj. 4. oddel. 1943, f. MNO Tajné, šk. 25.

¹²⁵ BYSTRICKÝ, Jozef. Rýchla (1. pešia) divízia na Kryme a v bojoch na juh od Kachovky. In: *Vojenská história*, 2003, roč. 7, č. 3, s. 70.

¹²⁶ BYSTRICKÝ, Jozef. 1. pešia divízia po bojoch pri Kachovke, jej organizácia a odzbrojenie 1. technickej divízie. In: *Vojenská história*, 2004, roč. 8, č. 4, s. 67.

¹²⁷ Ріводне Тарутинo (Тарутинo).

¹²⁸ BYSTRICKÝ, Jozef. 1. pešia divízia po bojoch pri Kachovke, jej organizácia a odzbrojenie 1. technickej divízie. In: *Vojenská história*, 2004, roč. 8, č. 4, s. 69.

¹²⁹ VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. pešej divízie, Čís. 40.473/Taj. 4. oddel. 1944, f. MNO Tajné, šk. 25.

¹³⁰ VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. pešej divízie, Čís. 40. 501/Taj. 4 oddel. 1944, f. MNO Tajné, šk. 25.

¹³¹ VHA Bratislava, Ministerstvo národnej obrany Hlavné vojenské veliteľstvo, Číslo 70.891/Taj. I/2-2. 1944, f. MNO Tajné, šk. 24.

určenom zásobovaní mäsom pre vlastné jednotky spojenom aj s porážkami.¹³² Organizačná podriadenosť poľných jatiek 11 zostala nezmenená aj na konci júla 1944¹³³ a takisto o mesiac neskôr (v poslednej dekáde augusta 1944).¹³⁴

Postupné približovanie sa frontu k hraniciam Slovenskej republiky, spojené s výrazným poklesom bojovej činnosti jednotiek slovenského vojska, viedlo vojenských predstaviteľov Slovenskej republiky k zriadeniu armádneho zboru dislokovaného na východe štátu. Po zriadení armádneho veliteľstva v Prešove pripadla jeho intendancii opäť úloha postarať sa o dodávky mäsa pre podriadené útvary a jednotky.¹³⁵ Tento nevyhnutný proces zásobovania mäsom pokračoval až do odzbrojenia oboch „východoslovenských“ divízií.

31. augusta 1944 sa v priestore obce DÉS (Dej) v Sedmohradsku začalo odzbrojovanie 1. technickej divízie, pričom táto činnosť sa už v tento deň dotkla aj jednotiek správ.¹³⁶ Súčasne treba konštatovať, že sa tak udialo v období, keď dostupnosť dobytká, a teda aj mäsa v pridelenom exploatačnom území, bola výrazne limitovaná a problémy boli dokonca so zásobovaním jednotiek tejto divízie chlebom.¹³⁷

Záver

Činnosť poľných jatiek slovenského vojska počas vojny so Sovietskym zväzom v rokoch 1941 – 1944 je vzhľadom na časový aspekt, hlavne jeho dĺžku, spojená predovšetkým s pôsobením dvoch vyšších jednotiek – Rýchlej a Zaisťovacej divízie. Proces nasadenia poľných jatiek pritom prechádzal rozličnými fázami, v ktorých sa ako podstatné momenty ukazovali nielen kvantita dodávaného mäsa, ale aj potenciál exploatačného územia, konkrétna dislokácia poľných jednotiek zbraní, príkazy nemeckých spojencov a ďalšie miestne faktory.

Štúdium archívnych materiálov potvrdilo pomerne časté presuny poľných jatiek a aj etapy, keď ich činnosť klesala, pričom v takýchto prípadoch boli opakovane vydávané rozkazy, aby sa jednotky zásobovali z miestnych zdrojov. Pôsobenie v štruktúre veliteľstiev divízií prinášalo príslušníkom poľných jatiek napriek všetkému evidentné výhody v porovnaní so službou pri jednotkách zbraní (vzhľadom na riziko smrti alebo zranenia v boji, pozn. aut.). Všetky jednotky odkázané na jatočnú činnosť alebo dodávku mäsa poľných jatiek si však uvedomovali ich dôležitosť, bez ktorej by sa nezaobišli. Tomu prispôbovali aj formu kontaktu.

Činnosť poľných jatiek predstavovala pre vojsko nevyhnutnú potrebu symbolizovanú aj produkciou mäsa, klobás, jaterníc, slaniny a iných mäsových výrobkov. Išlo o výživné jedlo, ktoré malo stabilnú a cennú hodnotu. To sa markantne prejavovalo aj vo vzťahu k civilnému

¹³² VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. techn. divízie, Čís.: 40. 540/Taj. 4. oddel. 1944, f. MNO Tajné, šk. 25. Ide o hlásenie zo 4. júna 1944.

¹³³ VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. techn. divízie, Číslo 40. 749/Taj. 4. oddel. 1944, SV, dňa 29. júla 1944 o 18:00 hod., f. Rýchla divízia, šk. 89.

¹³⁴ VHA Bratislava, Veliteľstvo 1. technickej divízie, Číslo 40. 808/Taj. 4. oddel. 1944, f. RD, šk. 124.

¹³⁵ Napríklad podľa hlásenia Armádneho veliteľstva z 23. júna 1944 brali jednotky 1. divízie mäso od poľných jatiek 21, jednotky 2. divízie od miestnych mäsiarov. K tomuto dňu bol počet gážistov 962 a mužstva 22 902. VHA Bratislava, Armádne veliteľstvo, intendancia, Čís.: 1700/Dôv. int. 1944, f. MNO Dôverné, šk. 451.

¹³⁶ BYSTRICKÝ, Jozef. 1. pešia divízia po bojoch pri Kachovke, jej organizácia a odzbrojenie 1. technickej divízie. In: *Vojenská história*, 2004, roč. 8, č. 4, s. 77.

¹³⁷ Napríklad vo vojnovom denníku práporu III/20 1. technickej divízie bolo 3. septembra 1944 konštatované: „Táboríme ďalej na tom istom mieste. Pomaly už ubúda aj proviant, chlieb nieto už 4 dni. Žijeme len na suchároch, ktoré sú ešte na jeden deň.“ VHA Bratislava, Peší pluk 20, III. prápor, Čís.: 3689/Taj. 1945, f. RD, šk. 124.

obyvateľstvu na okupovaných územiach, ktoré sa nachádzalo v nepriaznivej zásobovacej situácii. V kritickom období okupácie územia, keď mali viaceré potraviny mimoriadnu cenu, mohlo ísť v prípade ich reálneho disponovania aj o otázku života alebo smrti. Potraviny, a zvlášť mäso, sa tak stávali exkluzívnym artiklom, hodnotu ktorého si uvedomovali nielen vojaci, ale aj spomínaní civilisti.

Porážanie jatočného dobytku pritom bolo činnosťou, ktorú mnohí zmobilizovaní príslušníci oboch divízií poznali z domova v podobe dedinských zakáľačiek. Išlo o činnosť viac-menej výnimočnú, prinášajúcu v „civilnom“ živote okrem výživových benefitov aj vzruch a zábavu. V každej vojenskej jednotke sa pritom vyskytovali schopní jedinci, ktorí sa v duchu románu E. M. Remarquea *Na západe nič nového* vedeli rýchlo zorientovať v situácii a získať „aspirantov na pekáč“. Treba preto opäť zdôrazniť, že i v slovenskom vojsku v poli prebiehali početné ilegálne porážky dobytku i hydiny (neraz spojené s inou trestnou činnosťou), ktoré boli neoddeliteľnou súčasťou exploatacie obsadených častí Sovietskeho zväzu.

P. CHORVÁT: DIE TÄTIGKEIT DER FELDSCHLACHTEREIEN DER SLOWAKISCHEN ARMEE WÄHREND DES KRIEGES GEGEN DIE SOWJETUNION IN DEN JAHREN 1941–1944

Der Autor befasst sich in der vorliegenden Studie mit der Problematik der Feldschlachtereien der slowakischen Armee während des Krieges gegen die Sowjetunion in den Jahren 1941–1944. Theoretische Grundlage der Untersuchung bildete die Dienstvorschrift der tschechoslowakischen Armee H – X – 3 (1935), die auch in der slowakischen Armee weiterhin gültig war. Die konkreten Aktivitäten der Feldschlachtereien waren im untersuchten Zeitraum vor allem mit dem Einsatz zweier höherer Verbände – der Schnellen Division und der Sicherungsdivision – verbunden. Der Einsatz der Feldschlachtereien verlief dabei in verschiedenen Phasen, in denen sich als wesentliche Faktoren nicht nur die Menge des gelieferten Fleisches, sondern auch das Versorgungspotenzial des jeweiligen Operationsraumes, die konkrete Dislozierung der Truppenverbände, die Befehle der deutschen „Verbündeten“ sowie weitere lokale Gegebenheiten erwiesen. Die Auswertung der Archivmaterialien bestätigt relativ häufige Verlegungen der Feldschlachtereien sowie Phasen verringerter Tätigkeit, in denen wiederholt Befehle ergingen, die Truppen aus lokalen Ressourcen zu versorgen.

Zoznam použitých prameňov a literatúry/ List of references and literature

Primárne zdroje/ Primary sources

Archívy a archívne pramene/ Archives and archives sources

Vojenský historický ústav – Vojenský historický archív Bratislava

- fond Ministerstvo národnej obrany – fondové oddelenie Dôverné;
- fond Ministerstvo národnej obrany – fondové oddelenie Tajné;
- fond Ministerstvo národnej obrany – fondové oddelenie Obyčajné;
- fond Rýchla divízia;
- fond Veliteľstvo armády;
- fond Veliteľstvo „Bernolák“;
- fond Zaisťovacia divízia.

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha

- fond Hlavní štáb;
- Kartotéka čs. služ. voj. literatury.

Sekundárne zdroje/ Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok/ Monographs

BAKA, Igor. *Slovenská armáda vo vojne proti Sovietskemu zväzu a slovensko-nemecké vzťahy 1941 – 1945*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2019. ISBN 978-80-89523-60-3

LACKO, Martin. *Dezercie a zajatia príslušníkov Zaisťovacej divízie v ZSSR v rokoch 1942 – 1943*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2007. ISBN 9788096969944.

LACKO, Martin. *Dotyky s bolševizmom. Dokumenty spravodajstva slovenskej armády 1940 – 1941*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2009. ISBN 978-80-89335-11-4

MÍČIANIK, Pavel. *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu. I. (1941 – 1944). V operácii Barbarossa*. Banská Bystrica : DALI-BB, 2007. ISBN 978-80-89090-37-2

MÍČIANIK, Pavel. *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu. II. (1941 – 1944). Zaisťovacia divízia a železniční pionieri*. Banská Bystrica : DALI-BB, 2020. ISBN 978-80-8141-235-6

MÍČIANIK, Pavel. *Slovenská armáda v ťažení proti Sovietskemu zväzu. III. (1941 – 1944). Rýchla divízia*. Banská Bystrica : DALI-BB, 2009. ISBN 978-80-89090-64-8

SOKOLOVSKÝ, Leon (ed.). *Mäsiarstvo a údenárstvo v dejinách Slovenska*. Zborník z rovnomenného sympózia konaného v dňoch 3. – 5. decembra 1997 v Rimavskej Sobote pri príležitosti 5. výročia založenia a. s. Tauris. Martin : Gradus, 1999. ISBN 80-967618-5-4

Ťaženie slovenskej rýchlej skupiny (brigády) v SSSR od 23. júna do 30. júla 1941. Bratislava : Ministerstvo národnej obrany, b. r.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách/ Articles in Journals, chapters in Monographs

BYSTRICKÝ, Jozef. Štefan Jurech na východnom fronte (september 1942 – september 1943). In: *Štefan Jurech (1898 – 1945). Zborník príspevkov z odborného seminára k 110. výročiu narodenia generála Štefana Jurecha*. Bratislava – Trenčín : Vojenský historický ústav, Veliteľstvo pozemných síl OS SR, 2008, s. 31 – 59. ISBN 978-80-969375-6-1.

BYSTRICKÝ, Jozef. 1. pešia divízia po bojoch pri Kachovke, jej organizácia a odzbrojenie 1. technickej divízie. In: *Vojenská história*, 2004, roč. 8, č. 4, s. 66 – 84. ISSN 1335-3314.

BYSTRICKÝ, Jozef. Rýchla (1. pešia) divízia na Kryme a v bojoch na juh od Kachovky. In: *Vojenská história*, 2003, roč. 7, č. 3, s. 54 – 74. ISSN 1335-3314.

BYSTRICKÝ, Jozef. Rýchla divízia na východnom fronte v roku 1942. In: *Vojenská história*, 2001, roč. 5, č. 1, s. 40 – 65. ISSN 1335-3314.

BYSTRICKÝ, Jozef. Ťaženie slovenskej armády na východnom fronte v roku 1941. In: *Vojenská história*, 1998, roč. 2, č. 2, s. 54 – 56. ISSN 1335-3314.

BYSTRICKÝ, Jozef. Zaisťovacia divízia na okupovanom území Ukrajiny a Bieloruska (september 1941 – november 1942). In: *Vojenská história*, 1999, roč. 3, č. 4, s. 29 – 54. ISSN 1335-3314.

Internetové zdroje/ Internet sources

<https://slovník.juls.savba.sk/>

O autorovi /About the author

Mgr. Peter Chorvát, PhD.

Vojenský historický ústav

Krajná 27, 821 04 Bratislava, Slovenská republika

e-mail: peter.chorvat@vhu.sk

<https://orcid.org/0000-0002-7361-7541>